

N:o 11.

Ank. till Riksd. kansli den 14 april 1903, kl. 3 e. m.

Första Kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande n:o 7, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Konungen angående anskaffande vid de regementen och lägerplatser, som däraf äro i saknad, af nödiga samlingslokaler, jämte bokförråd och skrifmaterialier för de värnpliktige.

I en inom Andra Kammaran väckt motion n:o 103 har herr *David Bergström*, med instämmande af herrar *A. Hedin*, *Aug. Henricson* och *Ivar Månsson* hemställt, »att Riksdagen måtte besluta, att i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville vidtaga erforderliga åtgärder för att vid de regementen och lägerplatser, som äro i saknad af nödiga samlingslokaler för de värnpliktige jämte tillhörande bokförråd och skrifmaterialier, denna brist måtte så skyndsamt som möjligt varda afhjälpt.»

Andra Kammarens första tillfälliga utskott, till hvilket motionen vardt hänvisad, hemställde på anförda skäl, att Andra Kammaran för sin del ville besluta,

»att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t vidtaga erforderliga åtgärder för att vid de regementen och lägerplatser som äro i saknad af nödiga samlingslokaler för de värnpliktige jämte tillhörande bokförråd och skrifmaterialier, denna brist måtte så skyndsamt som möjligt varda afhjälpt.»

Bih. till Riksd. Prot. 1903. 8 Saml. 2 Afd. 1 Band. 11 Häft. (N:o 11.) 1

Till denna hemställan gaf Andra Kammaren sitt bifall, hvarefter beslutet, jämlikt § 63 mom. 3 Riksdagsordningen, delgifvits Första Kammaren, som hänvisat ärendet till sitt andra tillfälliga utskott.

I sitt utlåtande påminner Andra Kammarens första tillfälliga utskott i förstone, hurusom motionären i sin motivering erinrat om Riksdagens skrifvelse n:o 122 af den 1 juni 1901 och om de häröfver afgifna utlåtandena från åtskilliga militära myndigheter, hvilka härhos i utdrag medfölja såsom bilaga, samt hurusom han återgifvit de bestämmelser i generalordern af den 3 april 1902, hvari föreskrifter lämnats om undervisning i läsning, räkning o. s. v. åt sådana rekryter, hvilka visat sig däraf vara i behof, samt om anordnande af föredrag m. m. för de värnpliktige under härför passande tider.

»Motionären finner det beklagligt, att de ordnade undervisningskurser i allmänt medborgerliga ämnen, hvilka Riksdagen i nämnda skrifvelse betecknat såsom önskvärda, ansetts omöjliga att förverkliga, enär de enligt militärmyndigheternas mening skulle komma att allt för mycket inkräkta på de värnpliktiges arbetstid. Men ännu mera vore det att beklaga — tillägger han — om icke våra militära myndigheter på hvarje ort insåge angelägenheten af, att våra värnpliktige under deras nuvarande långa öfningstid beredes tillfälle att på ett godt och nyttigt sätt använda den *fritid*, öfver hvilken de äga att förfoga på egen hand och efter eget skön. »När marketenteriet, såsom på vissa lägerplatser uppgifvits vara fallet, är den enda lokalen, där de värnpliktige kunna samlas för att tillbringa sin lediga tid, då är det icke väl beställt. Det är, nu mera än någonsin, en naturlig och nödvändig fordran, att det vid hvarje regemente skall inom lägerområdet finnas en praktiskt anordnad och rymlig lokal, där böcker och tidningar tillhandahållas de värnpliktige och där brefskrifning och dylikt kan äga rum. Och detta är ett behof, som måste tillgodoses äfven under öfvergångstiden.

»På åtskilliga lägerplatser, liksom också vid åtskilliga af våra garnisonerade regementen, skola förhållandena i nu berörda afseende vara ganska tillfredsställande, och dessa lägerplatser och regementen kunnu ju lämpligen tjäna som mönster för de många, där detta icke lär vara händelsen. Att det för de unga under deras långa kasern- eller baracktid är af den största vikt, att förbindelsen med hemmet och hemorten icke afklippes,

utan att allt göres för dess uppehållande, därom bör icke kunna råda mer än en mening. Och om betydelsen af att god och nyttig läsning tillhandahålles dem under deras fritid från de militära öfningarna lär väl ej heller kunna blifva någon tvist. De kostnader, som härmed kunna blifva förbundna, skola säkerligen, ehvad medlen utgå ur de s. k. lägerkassorna eller på annat sätt åvägbringas, gifva god afkastning. För nu ifrågavarande ändamål behöfvas inga palatslika byggnader, utan endast tak öfver hufvudet, stolar att sitta på och bord att skriva vid. Och till bokförrådets anskaffande och vidmakthållande torde ungefär enahanda tillvägagångssätt, som af fjolårets Riksdag ifrågasatts med afseende å socken- och folkbiblioteken, befinnas ändamålsenligt.»

»Såsom i motionen påpekas, fortsätter utskottet, hemställde Riksdagen i sin skrifvelse af den 1 juni 1901, att Kungl. Maj:t täcktes taga under ompröfning, huruvida icke anordningar kunde vidtagas, hvarigenom, utan hinder för de värnpliktiges militära utbildning, tillfälle blefve dem beredt att under den tid, tjänstgöringen för denna utbildning påginge, erhålla undervisning i andra ämnen, af hvilkas inhämtande de för framtiden kunde draga nytta, samt i sådant afseende meddela de föreskrifter och vidtaga de åtgärder, som befunnos erforderliga.»

»Rörande beskaffenheten af den undervisning, som sålunda önskades, lämnades i riksdagsskrifvelsen endast allmänna antydningar. Riksdagen synes hafva tänkt sig densamma meddelad under väsentligen tre former: a) såsom ett slags *ersättningsundervisning i läsning, skrifning och räkning* för sådana värnpliktige, hvilkas grundläggande folkskolebildning i dessa rent elementära färdigheter blifvit försummad; b) såsom *sammanhängande lärokurser* i andra *allmänt medborgerliga ämnen*; c) såsom *fria föredrag, förevisningar, uppläsningar, sång- och musikunderhållningar* o. s. v.

»Öfver denna Riksdagens anhållan infordrade Kungl. Maj:t genom remiss af den 13 augusti 1901 utlåtanden från cheferna för generalstaben och fortifikationen samt arméfördelningscheferna och militärbefälhafvaren på Gottland. Utlåtandena, hvilka afgåfvos i december 1901 och på begäran blifvit ställda till utskottets förfogande, skilja sig visserligen i ett och annat rätt mycket från hvarandra, men gå dock i det stora hela i samma riktning. Deras väsentliga innehåll kan — såsom de i bilagan meddelade utdragen visa — sammanfattas i följande hufvudpunkter:

1. De af 1901 års Riksdag ifrågasatta sammanhängande lärokurserna i andra allmänt medborgerliga ämnen än läsning, skrifning och räkning äro icke

möjliga att anordna. All den arbetstid, som rekrytskolan nu har till sitt förfogande, måste ägnas åt de rent militära ämnena, och att för regelbunden obligatorisk undervisning taga någon del af rekryternas eller officerarnes fritid i anspråk är icke tillrådligt.

2. Såsom ett af nödtvång betingadt undantag måste kompletterande undervisning i läsning (möjligen äfven skrifning och räkning) beredas vissa värnpliktige, detta dock ej för fullständiggande af deras allmänbildning, utan såsom en oundgänglig förutsättning för tillgodogörandet af den militära undervisningen (»instruktion»).

3. Under fritiderna samt särskildt under söndagar och regnvädersdagar bör tillfälle till bildande och förädlade sysselsättningar beredas de värnpliktige dels genom föredrag, förevisningar, sång- och musikunderhållningar m. m., dels genom läsning.

»Till den sålunda af militärmyndigheterna uttalade uppfattningen har statsrådet och chefen för landtförsvarsdepartementet anslutit sig, då han i generalordern af den 3 april 1902 föreskrifvit,

att åt värnpliktig, som för bibringandet af de för honom erforderliga teoretiska (militära) kunskaper visat sig häraf vara i behof, skall i samband med ämnet »instruktion» meddelas undervisning i läsning, räkning o. s. v. samt

att under de värnpliktiges utbildning uppmärksamhet städse bör ägnas åt allt, som kan främja deras fosterlandskärlek och medborgerliga känsla, hvarför ock, i den mån sådant kan ske, utan att den rent militära utbildningen efter-sättes, lämplig tid bör, särskildt under söndagar samt då väderleksförhållandena lägga hinder i vägen för de militära öfningarnas bedrifvande, anslås till nämnda måls uppnående genom anordnande af föredrag m. m.

»Skall den föreskrift, som sålunda blifvit af Kungl. Maj:t lämnad kunna i nämnvärd grad tillämpas, krävas emellertid *för ändamålet tjänliga samlingslokaler*. Eljes är anordnandet af föredrag, förevisningar, musikaliska samkväm och dylikt icke möjligt, i alla händelser icke under de tider, hvilka i generalordern härför särskildt anvisats, nämligen sådana, då väderleksförhållandena lägga hinder i vägen för de värnpliktiges vistelse utomhus.

»Såsom motionären påpekat, äro dylika samlingslokaler af nöden äfven för tvenne andra, lika behjärtansvärda ändamål, hvilka i militärmyndigheternas utlåtanden endast föga och i generalordern icke alls blifvit berörda. De gemensamma sysselsättningar, hvarom där varit tal, skulle i regeln förekomma endast å ordinarie eller tillfälliga fridagar, och, såsom lätt inses, skulle de ej på långt när kunna utfylla dessa, än mindre de lediga stunder, som äfven under vanliga öfningsdagar måste i någon mån stå de värnpliktige till buds. Att ett föredrag, en förevisning eller en uppläsning

varit af rätta slaget, visar sig för öfrigt bäst däruti, att de väckt intresse för det omhandlade ämnet och framkallat en önskan att göra sig närmare förtrogen därmed. Blir denna önskan icke tillfredsställd, förflyktigar intresset inom kort, och det, som kallat detsamma till lif, stannar vid att vara ett tidsfördrif för ögonblicket. Öfverallt, där man på allvar sökt afhålla de unga från råa och brutaliserande nöjen genom att i stället ingifva dem smak för och vana vid bildande och förädlande njutningar, har man gjort den erfarenheten, att bevistandet af föredrag och föreläsningar väcker håg för läsning på egen hand. Samma erfarenhet skall man utan tvifvel komma att göra äfven å lägerplatserna. Vid ett och annat regemente finnas ock bibliotek redan nu anordnade. Enligt de underrättelser, som utskottet erhållit rörande förhållandena vid hufvudstadens regementen finnas vid Lifgardet till häst bibliotek såväl för underofficerarne som för hvarje skvadron. Skvadronsbiblioteken, som anskaffades 1892—93, omfatta 150—200 band, af hvilka 40—50 ständigt äro utlånade. Vid Svea lifgarde finnes bibliotek för hvarje kompani. Ett sådant på 400 band, som anskaffades 1884—85, räknade förlidet år 3,500 boklån eller i medeltal en bok per man och vecka. Vid Göta lifgarde äro äfvenledes kompanibibliotek upprättade. Vid Svea artilleriregemente anskaffades 1881 omkring 1,300 volymer, som fördelades på 6 batterier. Utlåningen för år har varit ungefär 1,000—1,200. Med kännedom om den ifver, hvarmed de bekanta litteraturalstren i förseglade omslag utkolporteras bland ungdomen och icke minst bland de unga militärerna, kan man knappast nog högt uppskatta värdet af dessa bibliotek.

»Följdes det sålunda gifna förödmömet vid alla regementen och blefve biblioteken så skötta, att de lockade till flitigt begagnande, skulle man säkerligen i dem få den bästa ersättning, som under nuvarande förhållanden kan erhållas, för de sammanhängande lärokurser i allmänt medborgerliga ämnen, hvarom Riksdagen år 1901 framställt önskan.

»Äfven ur en annan synpunkt äro läsrum vid lägerplatserna nödvändiga. Hvad det stora flertalet värnpliktige beträffar, må det vara en sanning, att de ännu ej nått den andliga utveckling, att läsning af *böcker*, för dem blifvit ett oumbärligt behof. Däremot torde väl numera kunna antagas, att de allra flesta varit vana att genom tidningspressen, medelbart eller omedelbart, i någon mån följa hvad som händer och sker, framför allt i den egna hembygden. Så länge öfningstiden utgjorde en obetydlighet, kunde det afbrott i förbindelsen med den öfriga världen, som saknaden af tidningar måste medföra, måhända icke tillmätas någon synnerlig betydelse.

Men efter den nya härordningens antagande ställer sig saken annorlunda; på hvarje yngling, som icke är alltför likgiltig och ointresserad, måste den månad efter månad fortgående isoleringen från det öfriga samhället utöfva en nedstämmande verkan, och om känslan häraf ej på lämpligt sätt motarbetas, lär det svårligen undgås, att öfningstiden för de flesta kommer att erhålla en karaktär af tomhet och tråkighet, som ingalunda kan vara till fördel för det maktpåliggande utbildningsarbete, hvaråt densamma är ägnad.

»Af ännu betänkligare art är emellertid den isolering, som måste inträda, ifall man ej sörjer för vidmakthållande af den värnpliktiges förbindelse med det samhälle i smått, som han i första hand tillhör: hans hem, släktingar och vänner. För den ytliga betraktaren kan det förefalla som en småsak, om man genom yttre anordningar gör det mer eller mindre lätt för de värnpliktige att sköta sin brefväxling. Men för hvar och en, som besinnar, hvilket stöd i kampen mot mötande frestelser, som ynglingen äger i känslan af samhörighet med sina närmaste och i hänsynen till deras omdöme, ter sig det skenbart lilla såsom något i själfva verket mycket stort, och han instämmer till fullo i det yttrandet, »att det för de unga under deras långa kasern- eller baracktid är af den största vikt, att förbindelsen med hemmet och hemorten icke afklippes, utan att allt göres för dess uppehållande.»

»Utskottet är alltså ense med motionären därutinnan, att vid alla regementen och lägerplatser böra finnas rymliga och praktiskt ordnade lokaler, där de värnpliktige under sina lediga stunder kunna samlas för åhörande af föredrag och dylikt samt hafva tillgång till böcker och tidningar äfvensom tillfälle till beskrifning. Och i likhet med honom anser utskottet behöfvet häraf vara så trängande, att dess tillfredsställande bör ske snarast möjligt och icke får undanskjutas till den tidpunkt, då den nya härordningen blifvit fullständigt genomförd.

Utskottet förbiser naturligtvis ingalunda, att de åtgärder för beredande åt den värnpliktiga ungdomen af ändamålsenlig sysselsättning under dess fristunder, hvilka från skilda håll blifvit förordade, måste komma att kräfva vissa *kostnader*: dels för anskaffande af skrifmaterialier, tidningar och böcker samt förevisningsföremål och föreläsare m. m. dels och framför allt för lokaler.

»Hvad kostnaderna af det förra slaget beträffar, lära väl utgifterna för skrifmaterialier ej komma att uppgå till afsevärda belopp. Detsamma torde blifva förhållandet äfven i fråga om tidningar, i synnerhet om man får antaga, att dessa delvis kunna erhållas till skänks. Ej heller de er-

forderliga bokförråden synas behöfva kräfva nämnvärda summor, ifall saken ordnas på ett tidsenligt och praktiskt sätt. Sålunda kan, om för ett regemente en boksamling anskaffas, denna fördelas i olika serier, hvilka i viss ordning med bestämda mellantider cirkulera de olika kompanierna emellan. Genom anlitande af den bokförmedlingsbyrå, som blifvit upprättad af »Föreningen för folkbibliotek och läsestugor», hafva å lägerplatser upprättade bibliotek kunnat erhålla de böcker, som åstundats, till väsentligt lägre pris än eljes. På ännu billigare sätt har behovet af läsning kunnat tillfredsställas vid de regementen, där man af nämnda förening förhyrt dess s. k. vandringsbibliotek, d. v. s. i lätt transportabla skåp inrymda boksamlingar, bestående af ett femtiotal band: hela utgiften har nämligen då belupit sig till tre kronor per månad.

I samband härmed torde ej böra lämnas oanmärkt det betydelsefulla initiativ till ordnande af biblioteksverksamheten, som föregående års Riksdag tagit, samt den inflytelse på förevarande fråga, som detta initiativ kan komma att erhålla».

»I skrifvelse till Konungen af den 8 maj 1902 anhöll Riksdagen med anledning af därom väckt motion, att Kungl. Maj:t täcktes taga i öfvervägande, om och på hvilka villkor statsbidrag skulle kunna lämnas till sockenbibliotek och med dem jämförliga boksamlingar, samt för Riksdagen framlägga det förslag, hvartill utredningen kunde föranleda. De villkor, som för åtnjutande af sådant bidrag under ärendets behandling ifrågasattes, voro väsentligen desamma, som uppställts för statsunderstöd åt sådana anstalter eller föreningar, som anordnade föreläsningskurser. Blefve något dylikt efter verkställd utredning af Kungl. Maj:t föreslaget och af Riksdagen godkändt, skulle saken kunna så ordnas, att hvarje regemente genom anslag ur sin lägerkassa eller genom på enskild väg åstadkommet samman-skott skaffade sig rätt att erhålla ett häremot svarande statsbidrag. Att de härför erforderliga medlen lätteligen skulle kunna åvägbringas, visar erfarenheten från de regementen, där bibliotek redan nu finnas. Enligt hvad utskottet inhämtat, anslås vid Lifgardet till häst hvarje år ur ekonomikassan omkring 50 kronor för hvarje skvadron till inköp af nya böcker, och vid Svea artilleriregemente sker årligen inköp af sådana till ett belopp af 25 kronor per batteri, hvilka penningar likaledes tagas ur regementets kassor. Vid Svea lifgarde gifves visserligen intet årsanslag, men hvarje rekryt erlägger vid sin inskrifning en krona till bibliotekskassan, hvilken dessutom af hvarje soldat åtnjuter ett bidrag af 10 öre i månaden.

»Tilläggas bör, att det förhåller sig på liknande sätt äfven med anskaf-

fande af föredrag och förevisningar m. m. På flera håll har man hyst den uppfattningen, att i afseende härå regementena kunde reda sig med de resurser, som deras egna officerskårer erbjöde. Vid de regementen åter, där man ansett civila krafter åtminstone delvis böra tagas i anspråk, ligger den utvägen nära till hands, att å mötesplatsen bildas en föreläsningsförening, hvilken på enskild eller kommunal väg anskaffar ett visst penningbelopp samt på ansökan erhåller ett däremot svarande statsbidrag. Så skedde t. ex. förlidet år å mötesplatsen Malmen, hvars föreläsningsförening för år 1903 tilldelats ett statsanslag af 300 kronor. Därsammastädes verkade ock »Malm-slätts militära nykterhetsförening», som anordnade flera föreläsningar och för år 1903 af länets landsting erhållit ett anslag af 500 kronor. Äfven å sådana lägerplatser, där inga dylika föreläsningsföreningar bildats, hafva föredrag erhållits genom förmedling af »centralbyråerna för populärvetenskapliga föreläsningar» i Stockholm, Lund och Göteborg. Från den förstnämnda hafva ock tillhandahållits s. k. skioptikonföredrag (valda serier af skioptikonbilder med tillhörande text, som kan af hvilken bildad man som helst utan särskild förberedelse föredragas) mot en hyresafgift af 5 kronor, inberäknadt frakten till rekvisiten.

»En mera direkt påverkan af den värnpliktiga ungdomen i kaserner och å mötesplatser med särskild hänsyn till sedlighet och nykterhet synes ingå i programmet för den verksamhet, som det nyligen omorganiserade svenska sällskapet för nykterhet och folkuppfostran» för sig utstakat, hvadan det torde kunna antagas, att för anskaffande af föredrag och skrifter i denna speciella riktning understöd från nämnda sällskap utan svårighet skall stå att erhålla.

»I det hela taget torde alltså kunna sägas, att för ett förverkligande af de i 1901 års riksdagsskrifvelse och föreliggande motion uttalade önskemålen — i den mån dessa anses verkställbara utan intrång på den rent militära utbildningen — inga andra afsevärda kostnader äro erforderliga än de, som krävas för anskaffande af ändamålsenliga samlingslokaler.

»Vid åtskilliga regementen synas dylika redan finnas. Andra åter äro, såsom militärmyndigheternas å sidorna 18 och 19 anförda utlåtanden visa, alldeles i saknad däraf. På föranstaltande af enskilda missionssällskap (»Soldaternas vänner» m. fl.) hafva visserligen under de senaste åren inrättats flera s. k. soldathem, i hvilka hållits uppbyggelseföredrag, och hvilka i ett tillhörande rum lämnat de värnpliktige tillfälle till brefskrifning. Men dessa soldathem äro understundom belägna utanför lägerområdet, i hvilket fall visshet ej råder, huruvida de utan särskild permission kunna af beväringss-

männen besökas, samt erbjuda dessutom långt ifrån tillräckligt utrymme, hvartill kommer, att de naturligtvis i första hand tagas i anspråk för missionsverksamheten.

»Då det gäller att finna medel för afhjälpande af den brist, som sålunda förefinnes, ligger det utan tvifvel närmast till hands att tänka på de kassor af olika natur och skiftande namn (»lägerkassor», »marketerierkassor», »plankassor», »regementens enskilda kassor» o. s. v.), som truppförbanden hafva att disponera för sina gemensamma ändamål. Enligt de föreskrifter, som rörande dem blifvit lämnade genom kungl. brefvet af den 22 oktober 1897, skola de af cheferna för vederbörande truppförband disponeras »till betäckande af sådana utgifter för manskapets nytta, förbättrade anordningar vid lägerplatserna samt andra ändamål, afseende truppförbandet i dess helhet, till hvilka medel ej blifvit i stat eller eljes anvisade.» Ej sällan har ock händt, att ur dessa kassor medel blifvit tagna för syften, som sammanfalla med eller i det närmaste likna dem, hvarom här är fråga; sålunda för tidningar, böcker, bibliotek, musikinstrument, undervisnings- och ritmateriel, idrottsmateriel m. m. Till och med utgifterna för rätt kostsamma anordningar hafva med dem blifvit bestridda; så uppförande af marketenteribyggnader samt omfattande planerings- och planteringsarbeten, parkanläggningar o. s. v.

»I sin helhet uppgå ifrågavarande kassor till ej obetydliga belopp. Enligt det »Sammandrag af de särskilda truppförbandens marketenteri- och lägerkassors inkomster och utgifter år 1899», som finnes vidfogadt Andra Kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande n:o 1 vid 1900 års riksdag, utgjorde deras ingående behållning för året 135,094 kronor 66 öre, inkomsterna 369,728 kronor 81 öre, utgifterna 223,657 kronor 92 öre och utgående behållningen 146,070 kronor 89 öre.

»Nära hälften af samtliga inkomster, nämligen 145,167 kronor 93 öre, härrörde från de hyror eller arrenden, som, merendels af bryggerifirmor, betalats för disposition af marketenteribyggnaderna.

»Det är alltså den å lägerplatserna förekommande *utskänkningen*, som kassorna i fråga till hufvudsaklig del hafva att tacka för sin tillvaro. Så länge denna utskänkning kommer att äga rum, synes det vara alldeles i sin ordning, att de medel, hvilka genom densamma tillflyta regementskassorna, användas för ändamål, som kunna åtminstone i någon mån konkurrera med marketenterirörelsen och motverka dess skadliga inflytelser. Skulle åter denna rörelse, såsom utskottet för sin del hoppas, inom den närmaste

framtiden blifva från lägerplatserna aflägsnad, komma visserligen de bidrag, som regementskassorna därifrån hittills erhållit, att uteblifva, men utskottet föreställer sig, att Riksdagen då med nöje skall bereda regementena andra inkomster i stället för dem, som de genom en så glädjande förändring förlorat.

»Att närmare ingå på den rent ekonomiska sidan af förevarande fråga har utskottet icke ansett ligga inom området för dess uppgift. Skulle Kungl. Maj:t vid ärendets pröfning finna, att de önskemål, som motionären och utskottet i närmaste anslutning till 1901 års riksdagsskrivelse uttalat, icke kunna till fullo förverkligas med hittills befintliga tillgångar utan kräfva särskilda anslag, lärer framställning här icke uteblifva.»

På sätt Andra Kammarens första tillfälliga utskott vid motionens behandling erinrat, erfordras redan för det i generalordern den 3 april 1902 afsedda ändamål särskilda samlingslokaler m. m. Flertalet af de militära myndigheter, hvilka yttrat sig i frågan, har emellertid framhållit, hurusom bristande medel hindrat anskaffandet af dylika lokaler, bokförråd och skrifmaterialier. Äfven Första Kammarens andra tillfälliga utskott finner de föreslagna åtgärderna till de värnpliktiges förkofran i allmänbildning och till deras trefnad genom, bland annat, fria föredrag och förevisningar samt sång- och musikunderhållningar m. m. i hög grad önskvärda. Utskottet vill emellertid uttala den förhoppningen, att jämväl det fast anställda manskapet måtte komma i åtnjutande af de förmåner, som motionären vill bereda endast de värnpliktige, samt att Kungl. Maj:t vid ärendets behandling tacktes taga hänsyn till att byggnader, afsedda för bruk under en längre framtid, ej komma att uppföras på platser, som kanske endast under några få år blifva förläggningsorter för truppförband, utan att här endast de provisoriska anordningar måtte vidtagas för ändamålets vinnande, som kunna åstadkommas genom truppförbandets egen läger- eller marketenterikassa, i den mån denna må lämna tillgång därtill. Under denna förutsättning vill utskottet hemställa,

att Första Kammarerna beslutar att instämma i Andra Kammarens i ärendet fattade beslut.

Stockholm den 14 april 1903.

Å utskottets vägnar:

GUSTAF BJÖRLIN.

Bilaga.

Utdrag ur utlåtanden (jämfte tillhörande bilagor) öfver Riksdagens skrivelse n:o 122 den 1 juni 1901, afgifna af cheferna för generalstaben och fortifikationen samt arméfördelningscheferna och militärbefälhafvaren på Gotland.

1. Angående sammanhängande lärokurser i allmänt medborgerliga ämnen.

»Hvad först angår den del af den af Riksdagen ifrågasatta undervisningen, som skulle omfatta *undervisningskurser i andra allmänt medborgerliga ämnen* än läsning, skrifning och räkning, synas sådana knappast möjliga att anordna, icke ens vid de truppslag, kavalleriet, fältartilleriet samt fältingenjör- och fälttelegraftrupperna, hvilka hafva sammanlagdt 365 dagars utbildning, däraf 281 dagars rekrytskola, utan att dylika kurser skulle göra intrång på de militära öfningarna. Med en kurs uti ett ämne måste man nämligen förstå en sammanhängande undervisning uti ämnet i dess helhet eller uti viss bestämd del af detsamma. För en så beskaffad undervisning finnes dock icke enligt mitt förmenande utrymme inom den för beväringssrekryternas utbildning anslagna tid, så vidt man verkligen afser, att det af undervisningskurserna i fråga skall blifva något helt eller egentligt resultat. Tanken på dylika kurser synes sålunda böra helt och hållet öfvergifvas. De kunna icke anordnas på det sätt, att antalet timmar uti de militära ämnena eller utbildningsgrenarna i motsvarande mån minskas, och det torde icke vara tillrådligt att göra dem obligatoriska under rekryternas hvilotid eller fritid.

Däriegenom att ett tvång i detta afseende skulle inkräkta på beväringssmännens hvilotid, upphörde ju denna att vara hvilotid, och då den dagliga utbildningstiden allt för väl behöfver användas för militära öfningar och undervisning i militära ämnen, torde man mer än en gång böra betänka sig, innan man inför en regelmässig inskränkning uti den hvilotid, som beväringssmannen eljest anses böra erhålla.»

(Chefen för generalstaben.)

»I samma mån utbildningstiden är för sitt egentliga ändamål ringa, i samma mån måste arbetet varda koncentreradt. Under de 8 månader, som beslutats för hufvudmassan af våra värnpliktige, måste alltså arbetas med all kraft både af befäl och trupp. Sker detta, så har befälet icke längre daglig hvilotid och, då denna kommer, icke mera arbetskraft i behåll, än som väl kan behöfvas dels för planläggning af kommande öfningar och dels för vården af enskilda angelägenheter. Än säkrare torde vara, att den värnpliktige är trött af sitt arbete och

behöfver verklig hvila. En 7—8 timmars arbetsdag bör ju visserligen icke i allmänhet anses synnerligen betungande. Men man må erinra sig, att det här rör sig om de första rekrytmånaderna, då allt som omger den unge värnpliktige är honom främmande, allt hvarom han undervisas är honom fullkomligt nytt.»

(Chefen för första arméfördelningen.)

»Hvad därefter rör den tillgängliga öfningstiden, förefaller det mig något egendomligt, att Riksdagen, sedan den nedprutat den militära utbildningstiden för hufvuddelen, infanteriet, med 33 procent, ifrågasätter möjligheten att inom ramen för öfningstiden kunna utan intrång på militäröfningarna anordnas undervisningskurser jämväl i andra allmänt medborgerliga ämnen.»

Enligt min bestämda åsikt förefinnes icke en sådan möjlighet. Under antagande att vi få vinterkaserner, men icke mer än 8 månaders sammanlagd öfning för infanteriet, d. v. s. 5 månaders rekrytskola, anser jag, i liket med chefen för kungl. landförsvarsdepartementet, att tid och tillfälle kunna beredas de bildnings-svagare värnpliktige till undervisning i läsning, räkning och skrifning. De mera bildade värnpliktige böra enligt min åsikt, under här förutsatta omständigheter, under rekrytskolan jämväl undervisas uti de militära ämnen, som krävas för reservunderbefälsexamen. Och då blir äfven denna kategori värnpliktige sannerligen fullt sysselsatt. — — Förr än infanteriets öfningstid utsträckts till ett år, blir alltså icke någon tid öfrig för medborgerliga undervisningskurser.»

(Chefen för andra arméfördelningen.)

»Då Riksdagen genom sitt af Eders Kungl. Maj:t nådigst sanktionerade beslut nedbringat rekrytutbildningsperioden vid infanteriet och därmed jämförliga truppslag med tre åttondelar, alltså nära hälften af den såsom *minimum* erforderliga tiden, torde icke kunna bestridas, dels att den militära rekrytdaningen vid dessa truppslag måste i vida högre grad än enligt Eders Kungl. Maj:ts förslag forceras, dels att hvarje ämne, som icke utgör ett alldeles oundgängligt villkor för denna daning, måste uteslutas, dels att den rent militärtekniska rekrytutbildningen det oaktadt måste blifva underhållig, och dels att alltså fordran på både träning och uppfostran för att erhålla en god nutidssoldat icke kan vid berörda truppslag behörigen tillgodoses, förr än rekrytutbildningstiden utsträcket åtminstone till den minimitid, som med den yttersta omsorg är beräknad vara oundgänglig.

Hvarje tanke på undervisning i humanistiska ämnen under öfvergångsåren med dess vid alla truppslag ännu kortare rekrytutbildning, som dessutom vid de flesta truppförband försiggår i barackläger, där erforderliga lokaler saknas, måste naturligen uppgifvas, utom möjligen beträffande innanläsning ett par timmar sön- och helgdagar, som för många beväringmän är behöflig för att underlätta soldatinstruktionens inhämtande, äfvensom några föredrag, likaledes på sön- och helgdagar och möjligen en och annan regnvädersdag.»

(Chefen för sjätte arméfördelningen.)

2. Angående ersättningsundervisning i läsning (samt skrifning och räkning).

»Hvad beträffar den del af den af Riksdagen ifrågasatta undervisningen, som skulle omfatta *läsning*, *skrifning* och *räkning*, synes under den första perioden för

öfvergången till den nya härordningen (1902—1907) *undervisning i innanläsning* böra meddelas de beväringssmän, som finnas däraf vara i behof, och detta, trots den till buds stående knappa tiden, af den anledningen att dessa beväringssmän måste kunna äfven på egen hand läsa sina instruktions- och inskrifningsböcker. Genom denna undervisning i innanläsning kommer naturligen viss tid att tagas i anspråk, hvilken eljest hade kunnat användas till militärisk utbildning, men det varder nog nödvändigt att, för undvikande af faran att hämma de mera begåfvade beväringssmännens utbildning, allt efter kunskaper, fallenhet och begåfning dela ett kompanis eller kompanikontingents rekryter i två eller tre undervisningsklasser.

Någon obligatorisk undervisning i skrifning och räkning torde icke böra förekomma under de beväringssrekrytskolor, som sammandragas under perioden 1902—1907, enär den till buds stående utbildningstiden icke medgifver en sådan undervisning, utan att därigenom skulle göras intrång på de militära öfningarna.

Sedan § 27 värnpliktslagen trädt i kraft, d. v. s. från och med år 1908, torde vid kavalleriet, fältartilleriet samt fältingenjör- och fälttelegraftrupperna undervisning ej blott i läsning utan ock i skrifning och räkning böra upptagas på utbildningsprogrammet för de beväringssrekryter, som sakna nöjaktig kunskap eller färdighet i dessa ämnen. Hvad de öfriga truppslagen angår, synes, så länge deras sammanlagda utbildning utgör allenast 8 månader, däraf 5 månaders rekrytskola hvilken skolas längd med allenast 38 dagar öfverstiger motsvarande skola under perioden 1902—1907 — det näppeligen låta sig göra att, utan intrång på de militära öfningarna, anordna undervisning i skrifning och räkning, men torde i likhet med hvad i det föregående ansetts ändamålsenligt vid beväringssrekrytskolorna under nyssnämnda period undervisning i läsning böra beredas de rekryter, som däraf äro i behof.

Anordnandet af *frivilliga* kurser i skrifning och räkning på beväringssrekryternas hvilotid synes böra understödjas.»

(Chefen för generalstaben.)

»Ett undantag gifves dock. Och detta gäller dem, som i fråga om läsning stå så lågt, att de icke kunna genom självstudium understödja lärarens arbete. Hos dem saknas den grund, hvarpå äfven den militära undervisningen bör ha att bygga. Och denna brist bör gifvetvis, så långt ske kan, afhjälpas, hvilket ganska väl bör låta sig göra genom lämpligt begagnande af instruktionsstimman.

Jag tvekar ej heller att för dem, som däraf ha behof, förorda särskild undervisning i skrifning och räkning, hvilka ämnen af läraren icke fordra särskild förberedelse och för elevens såväl allmänt medborgerliga som militära användbarhet äro af den betydelse, att därpå bör offras något af den tid, som annars skolat anslås till de rent abstrakta delarna af soldatinstruktionen. Sannolikt skall man bland dem, som i dessa stycken erhållit en otillfredsställande skolundervisning, jämväl finna många, som med tacksamhet begagna sig af en frivillig undervisning, exempelvis på söndagarna, hvilken helt säkert gärna skall af befälet erbjudas.»

(Chefen för första arméfördelningen.)

3. Angående föredrag, förevisningar, uppläsningar, musik- underhållningar m. m.

»Om sålunda *undervisningskurser* i andra allmänt medborgerliga ämnen än läsning, skrifning och räkning icke, utan att göra intrång på de militära öfningarna, ändamålsenligen synas kunna anordnas under bevärringsrekrytskolorna — och naturligen än mindre under repetitionsöfningarna — kan det dock vara lämpligt att genom korta, tid efter annan, exempelvis å vissa söndagar, återkommande föredrag uti för ändamålet valda ämnen väcka eller odla bevärringsmännens kärlek till det land, för hvars försvar i farans stund de äro ålagda skyldigheten att öfva sig i vapnets bruk, inverka förädlande på deras uppfattning, stärka deras medborgerliga känslor m. m. dylikt».

(*Chefen för generalstaben.*)

»Sedan flere år har tillfälle beredts ingenjörtruppernas stammanskap att åhöra föredrag i olika ämnen samt musik, att deltaga i sång- och idrottsöfningar, i slöjd- och skrifkurser m. m., hvarjämte boklån ur för manskapets nytta bildade bibliotek kunnat erhållas; och ser jag ingen anledning, hvarför ej äfven de värnpliktige skulle kunna, i den mån förhållandena så medgifva, få draga fördel af liknande anordningar, hvilka visserligen ej direkt afse »nytta för framtiden», utan mera äro ett sträfvande att bereda truppen under dess lediga stunder tillfälle till lämplig sysselsättning inom etablissemnet i stället för att densamma skall frestas att på annat håll söka en förströelse, som då ej alltid lärers blifva vare sig oskyldig eller lämplig. Kaserneringen anses af många utöfva ett demoraliserande inflytande på manskapet, och brukar detta i första hand tillskrifvas sysselslösheten under fritiden. Skulle denna fara på nyssnämnda sätt i afsevärd grad kunna undanröjas, så böra gifvetvis åtgärder därför ej försummas, vare sig det gäller stamanställd eller värnpliktig trupp.»

(*Chefen för fortifikationen.*)

»Har man, såsom fallet varit vid 1 arméfördelningens truppförband — vid vissa i mindre, andra i större utsträckning — begagnat de hittills varande 68—90 dagarnas rekrytmöten till att genom föredrag, uppläsningar, sång o. s. v. söka verka andligen lyftande och vederkvickande på de värnpliktige, så bör detta naturligen kunna ske under gynnsammare förhållanden, då rekryttiden växer till 112—137 dagar. — — — — —

Har jag sålunda funnit mig böra afstyrka särskilda undervisningskurser vid sidan af de militära, där icke dessa kurser afse att upphjälpa vissa värnpliktiges kunskap i läsning, skrifning och räkning, vill jag härmed dessto kraftigare uttala mig för att — såsom redan nu börjat ske och såsom jag för härordningens första sexårsperiod ofvan förordat — allt hvad göras kan också varder gjordt för främjande af de värnpliktiges andliga utbildning i allmänhet genom föredrag, uppläsningar, sång, besök vid historiska minnesmärken o. s. v., liksom för att äfven under andra former — slöjd, idrott o. s. v. — beredas omväxling och förströelse åt de värnpliktige vid sidan af det tränga arbetet under fanorna.»

(*Chefen för första arméfördelningen.*)

»Om sålunda af de skäl, som ofvan anförts, jag icke kan förorda några särskilda undervisningskurser utöfver de militära jämte ämnena läsning, skrifning och räkning, så anser jag däremot, att allt bör göras för att utan hinder för de värnpliktiges militära utbildning bereda tillfälle till sådan omväxlande sysselsättning, som icke tynger befälets och värnpliktiges minne och sinne, såsom obligatoriska undervisningskurser utan tvifvel måste göra, utan som friskar upp hägen och därjämte befordrar vakenheten och intresset för det allmänna.

Detta bör i någon mån kunna åstadkommas genom föredrag, uppläsningar, sång och musik, förevisning, besök i museer — om sådana finnas i förlägningsorten — utfärder och dylikt.»

(Chefen för Kronobergs regemente.)

»Hvad slutligen beträffar främjandet af de värnpliktiges andliga utbildning i allmänhet genom hållande af fria föredrag eller annorledes, så anser jag icke sannolikt, att behållningen af denna undervisning blifver stor, om man nämligen därmed afser att höja kunskapsnivån för de minst kunnige, ty dessa hafva icke förmåga, ej heller i allmänhet lust att inhämta något genom föredrags åhörande. Däremot kunna sådana föredrag komma att blifva till både nytta och nöje för de mest kunnige, hvilka stå på en så hög ståndpunkt i vetande, att de kunna lära genom åhörande af föredrag. Vid anordnande af populära föreläsningar i städer eller kommuner äro de besökande vanligen af en högre klass än den, för hvilken föreläsningarna sägas vara afsedda. Så skulle det nog också blifva i det här omhandlade fallet, så vida icke bevistandet skulle göras obligatoriskt, hvilket ej läser kunna vara lämpligt i detta fall, ty då blefve nog föredragen onyttiga. — Kan man däremot på frivillighetens väg och mot ersättning inom eller utom befälets leder anskaffa lämpliga föreläsare, hvilkas föredrag frivilligt må bevistas, eller anordna förevisningar samt omväxla dessa med sång och instrumentalmusik, såsom motionären i Riksdagen bland annat föreslår, så kan naturligtvis därigenom beredas de värnpliktige en nöjsam omväxling i deras sysselsättning.»

(Chefen för Vendes artilleriregemente.)

(Ur ett cirkulär till regementscheferna den 11 februari 1901:)

»Jag vill med dessa rader framhålla nödvändigheten af att intet från vår sida försummas, som kan bidra till att den tid, som de värnpliktige skola tillbringa under fanorna, varder för dem gagnelig, icke allenast hvad angår utbildning till soldat, utan att denna tid äfven i öfrigt varder i möjligaste mån för dem uppfostrande. Sådant kan vinnas genom att, så långt tid och omständigheter medgifva, föredrag hållas öfver ämnen, som äro vare sig allmänt uppfostrande eller särskildt utbildande inom visst område. I sådant syfte kunna dylika föredrag afhandla allmän och fäderneslandets historia, geografi, naturkunnighet, krigshistoria, förhållanden under fälttjänst och utbildning i skjutning i hvad angår menige och underbefäl, nykterhet, sedlighet, sport o. s. v. — — — Under beväringsrekrytmötet torde någon som helst svårighet icke gifvas för att dylika föredrag hållas minst till det antal, att i medeltal ett föredrag gifves hvarje vecka.»

(Chefen för tredje arméfördelningen.)

»Bör således, enligt min mening, så länge första tjänstgöringen inskränker sig till respektive 112 och 137 dagar, ingen annan egentlig undervisning än militär komma i fråga, kan däremot, så långt lokala och andra förhållanden det medgifva, äfven under denna tid tillfälle beredas de värnpliktige till den utbildning, som föredrag med eller utan skioptikonbilder, uppläsning m. m. kunna åstadkomma.

Det som i den vägen kan och bör göras är att söka väcka intresse för frågor af allmännyttig, bildande natur och att befälet under umgänge med de värnpliktige hjälper dem att under fritid sysselsätta sig med sådant, som, på samma gång det är dem till nöje, kan vara dem till nytta, direkt eller indirekt.

De medel, som i detta syfte kunna användas, antydast äfven i Riksdagens skrifvelse, då den talar om föredrag, uppläsningar, sång och instrumentalmusik, förevisningar, utfärder o. s. v.»

(Chefen för Blekinge bataljon.)

»Hvad slutligen angår de föreslagna föredragen för främjandet af de värnpliktiges andliga utbildning i allmänhet, finnes enligt mitt förmenande intet hinder att utan uppskof använda dylika. Erfarenheterna om hvad som härutinnan vid flera af de garnisonerade regementena kunnat åstadkommas för stammanskapets räkning båda godt för framtiden.»

(Chefen för fjärde arméfördelningen.)

»Redan med den hittills varande öfningstiden hafva under bevärningsrekrytmötena vid samtliga mig underlydande truppförband sedan flera år tillbaka å sön- och helgdagar föredrag i allmänbildande ämnen hållits för de värnpliktige, ehuru väl någon systematiskt ordnad plan för denna slags undervisning, på grund af rekrytutbildningstidens korthet, ej kunnat komma till stånd. Genom utbildningstidens under innevarande år beslutade ganska afsevärda förlängning torde det emellertid blifva möjligt att anslå äfven en och annan aftontimme under veckans lopp till »icke militära» arbeten och att sätta undervisningen i ett verkligt system.»

(Chefen för femte arméfördelningen.)

»Å sön- och helgdagar torde på eftermiddagen 1 timme böra anslås till föredrags hållande af kompaniofficerare öfver ämnen lämpliga att höja fosterlandskärleken, truppens sedlighet, hygien och skönhetssinne o. d. Däremot torde icke å dessa dagar böra uträttas något egentligt arbete, dels emedan detta skulle kunna stöta mångens religiösa känsla, dels emedan hvar och en vid krigsmakten bör komma i åtnjutande af en förmån, som beredes hvarje annan arbetare i statens och den enskildes tjänst, och förutan hvilken helt säkert befälets och truppens tjänsteduglighet och nit skulle slappas. Ett dylikt söndagsarbete skulle otvifvelaktigt uträttas med motvillighet och nyttan däraf blifva chimärisk.»

(Militärbefälhafvaren på Gottland.)

4. Angående erforderliga lärarekrafter.

»En annan viktig faktor vid ordnandet af denna undervisning är de lärarekrafter, som stå till buds för densamma. Jag delar motionärens åsikt, att man icke, åtminstone ej som regel, bör ställa civila lärare emellan befälet och manskapet. Detta torde icke heller i allmänhet vara behöfligt, enär det stora flertalet af arméns officerare, åtminstone hvad kunskaperna beträffar, är fullt kompetent för detta lärarekall. Det är dock icke allom gifvet att kunna sammanfatta sina kunskaper i ett medryckande och lifaktigt föredrag, hvarför man alltid måste räkna med möjligheten att vid en skola (skvadron) icke finnas sådana lärarekrafter, att ett godt resultat kan väntas af undervisningen i något visst ämne. Vid sådant förhållande torde det icke böra vara uteslutet att anlita civila lärare emot härför anslagen ersättning, liksom ej heller i allmänhet om skickliga föreläsare frivilligt erbjuda sig härtill. Hvad beträffar motionärens förslag att vid denna undervisning använda skolbildade värnpliktige, så är det nog sannolikt, att bland dem finnas många med förmåga att meddela sina kunskaper till andra, och helt visst kunna dessa med fördel användas såsom biträde vid undervisningen i mera praktiska ämnen, såsom innanläsning, skrifning och räkning. Men det kan ifrågasättas, dels om deras kunskaper i öfrigt äro så stadgade, att man kan vänta sig så mycken nytta af deras undervisning, då denna skall ske genom föredrag, och dels huruvida, med hänsyn till att denna undervisning delvis skulle vara ett slags hvila för de värnpliktige, man kan hafva rätt begära, att dessa värnpliktige, som väl äfven behöfva hvila, skola åläggas att efter dagens ansträngningar öfvertaga lärarens-föreläsarens tröttande arbete. Ett föredrag måste nämligen väl förberedas, och härtill fordras arbete, ofta vida längre än själfva föredraget kräfver. Visst är, att för dessa värnpliktige skulle föreläsningstiderna icke medföra hvila utan ökad ansträngning.»

(Chefen för skånska husarregementet.)

»Ej heller anser jag, att man kan ålägga det militära befälet någon skyldighet att hålla dessa populära föreläsningar, ty dess militärtjänstgöring kommer att strängt upptaga dess tid, och afsevärda förberedelser skulle af dem erfordras till föredrag i sådana ämnen, som här afses. Kan man däremot på frivillighetens väg och mot ersättning inom eller utom befälets leder anskaffa lämpliga föreläsare, hvilkas föredrag frivilligt må beviljas, eller anordna förevisningar samt omväxla dessa med sång och instrumentalmusik, såsom motionären i Riksdagen bland annat föreslår, så kan naturligtvis därigenom beredas de värnpliktige en nöjsam omväxling i deras sysselsättning.»

(Chefen för Vendes artilleriregemente.)

»Hvad särskildt angår föredrag, så fordras mycken insikt vid valet och behandlingen af ämne, om dessa skola förmå utöfva inflytande på flertalet värnpliktige. Konsten att populärt utveckla allmännyttiga ämnen är dock i ständigt stigande. Vid våra universitet finnas byråer, som förmedla dessa varor, och om främdeles populära föredrag bli allmänna inom regementena, uppstå helt säkert än fler, som ägna sig särskildt åt denna konst. Befäl och civilmilitärer, som härför äga fallenhet, kunna ock bidraga.

I dagarna har varit synlig en tidningsnotis om pågående arbete för upp- rättande i Stockholm af en centralbyrå för föreläsningsverksamhet och i samband därmed ett af prof. Otto Pettersson framställt förslag att genom nämnda byrå utsända serier af skioptikonbilder med af vetenskapsmän författad text. Blir, som det synes, denna plan förverkligad, yppar sig en väsentlig hjälpkälla till upplys- ningens spridande äfven bland de värnpliktige.

Sättet att lära de värnpliktige använda fritiden till nytta och nöje torde delvis ligga inom ramen för detta utlåtande. Jag tillåter mig därför vördsamt framhålla fördelen af undervisning i sång och, vid tillgång på utöfware, i instru- mentalmusik samt i allmänhet tillgodogörandet af de krafter till underhållande förströelse, som finnas bland de värnpliktige själfva.»

(Chefen för Blekinge bataljon.)

»Under beväringssrekrytmötena hafva föredrag i olika ämnen allt emellanåt hållits dels af befälet, dels af civila krafter, som härför ställt sig till disposition, hvaribland äfven åtskilliga af Lunds främste professorer, hvars medverkan jag äfven för framtiden hoppas kunna påräkna.»

(Chefen för södra skånska infanteriregementet.)

(Ur ett cirkulär till regementscheferna den 11 februari 1901:) »I och för dylika föredrag böra naturligen i första hand påräknas (regementets) egna office- rare, hvadan de på förhand böra lämnas meddelande härom, så att de i tid må kunna bereda sig. Vidare bör i de flesta fall regementspastorn kunna påräknas. Äfven bland beväringsmanskapet torde mången gång finnas studerande, som äro kompetenta och villiga att inför sina kamrater behandla något ämne af allmän- nare intresse, hvilket af Eder pröfvas vara lämpligt. Inom (regementets) under- officerskår torde ock någon gång föredragande vara att tillgå. Därjämte håller jag troligt, att framställning från Eder till lärare vid allmänna läroverk och vid folkhögskolor skall mötas med beredvillighet, så att äfven från sådant håll goda föredrag kunna påräknas. Lämpligt torde ock vara att söka förbindelse med sty- relser för litterära föreningar o. s. v. Med ett ord, hvar helst det gifves en god medborgare, som älskar sitt fosterland och därför ock måste hafva varm känsla för den värnpliktiga ungdomen och som därjämte äger nödig bildning och förmåga att framställa sina tankar, torde oftast en föredragande kunna vara att påräkna.»

(Chefen för tredje arméfördelningen.)

»Dylika föredrags hållande kan och bör öfverlätas hufvudsakligen åt office- rarne och den civilmilitära personalen, hvilket icke utesluter, att äfven andra personers bistånd bör vid behof anlitas.»

(Chefen för fjärde arméfördelningen.)

»Föredragen torde i allmänhet böra hållas af officerare, hvilka kunna få i uppdrag att såsom »vinterarbeten» utarbета dylika öfver af regements-(kår-)chefen fastställda ämnen, äfvensom af regementspastor och läkare. Därjämte kan ju

äfven åt underbefälet och värnpliktige, i den mån de befinnas härför lämpliga, anförtros att hålla föredrag för truppen.»

(Chefen för femte arméfördelningen.)

»Skulle emellertid Eders Kungl. Maj:t anse, att Riksdagens skrifvelse borde föranleda till att de värnpliktige bibringades en humanistisk bildning, närmande sig mera folkhögskolans mål, torde, då flertalet officerare har ringa, om ens någon vana och färdighet att meddela dylik undervisning samt torde hafva glömt en stor del af hvad de uti icke militära ämnen i skolan inhämtat, vara fördelaktigt, om en instruktion (P. M.), lämplig att läggas till grund vid de värnpliktiges undervisning i humaniora, blefve utarbetad. Denna P. M. skulle enligt min mening innehålla efter ämne och innehåll ordnade *frågor*. Svaren på dessa skulle där- emot hvarje subalternofficer själf lämna och utveckla för sin afdelning; sedermera faller af sig själf, att han måste genom att upprepa frågorna förvissa sig om huru mycket af det meddelade som fastnat i manskapets minne.

Fördelarna i detta undervisningssätt blefve icke allenast enhet i undervisningen utan ock den, att man så att säga frampressade officerarnes förmåga att undervisa, på samma gång en stor del blefve tvungna att själfva ånyo inhämta hvad som under tidernas lopp möjligen kunnat gå förloradt för minnet; hvar- förutom det genom en dylik P. M. torde blifva betydligt lättare för vederbörande att kontrollera undervisningens gång.»

(Militärbefälhafvaren på Gottland.)

5. Angående erforderliga lokaler.

»Lokalernas beskaffenhet torde äfven lägga hinder i vägen för en sådan undervisning som här är i fråga.»

(Chefen för fortifikationen.)

»Där bristen på tjänliga lokaler, såväl som hela organisationen, försvårar — för att icke säga omöjliggör — ett angenämt tillbringande inomhus af fritiden, och där således befälets umgänge med de värnpliktige i hufvudsak inskränker sig till den direkta tjänsten, där finnes ingen koncentration, ingen allmänlig sammanhållning.

(Chefen för Blekinge bataljon.)

»En nödvändig förutsättning för denna undervisnings ordnande är slutligen — lämpliga lokaler.

För hvarje skvadron bör finnas ett skolrum, där undervisning kan meddelas i läsning, skrifning och räkning samt öfriga ämnen, i hvilka undervisningen meddelas skvadronsvis. Men dessutom bör finnas en större sal för sådana föredrag, som med hänsyn till tillgången på lärarekrafter måste anordnas gemensamt för två eller flera skvadroner. En sådan sal vore dessutom behöflig såsom samlingsrum, där de värnpliktiga på lediga stunder kunde samlas och fördrifva tiden med läsning eller andra nyttiga förströelser.»

(Chefen för skånska husarregementet.)

»Vidkommande först öfningslokalerna kan jag icke inse, hur sådana skulle kunna erhållas, så länge rekrytskolan är förlagd till mötesplatserna. Hvarken de halfdunkla barackerna eller de öppna mathallarna äro lämpliga därtill, hvarförutom de äro upptagna för andra ändamål.»

(Chefen för andra arméfördelningen.)

»Under öfvergångstiden blifva emellertid förhållandena väsentligen olika, i främsta rummet beroende på arbetslokalerna. Att anordna exempelvis en skriftektion inomhus med något större antal värnpliktige vid våra mötesplatser, så som barackerna och flertalet mathallar där äro inrättade, torde i de flesta fall vara helt enkelt utförbart.»

(Chefen för fjärde arméfördelningen.)

»I detta sammanhang tillåter jag mig slutligen framhålla önskvärdheten af att vid alla truppförband komma att på statens bekostnad anskaffas rymliga och ljusa läs- och samlingslokaler (utan all utskänkning), där de värnpliktige under fritid kunna uppehålla sig, och där de böra äga tillgång till, likaledes på statens bekostnad anskaffade, goda tidningar och tidskrifter samt ett omforgsfullt valdt och med god handledning försedt bibliotek.»

(Chefen för femte arméfördelningen.)

6. Angående erforderliga penningemedel.

»Tydligt är, att om en rik och mångsidig verksamhet i angifven riktning skall komma till stånd, böra jämväl de materiella hjälpmedel, som i vissa fall erfordras, varda ställda till förfogande.»

(Chefen för första arméfördelningen.)

»För anordnande af hvad i nästföregående punkt föreslagits (föredrag med och utan förevisning, uppläsningar, sång och instrumentalmusik o. s. v.) ställes till regementenas förfogande och mot redovisningsskyldighet ett förslagsanslag.»

(Chefen för Blekinge bataljon.)

»Emellertid kunna naturligen dessa föredrag icke alltid åstadkommas utan kostnader, såsom ersättning för resor, underhåll på stället o. s. v. I den mån de s. k. marketenterikassorna äga tillgångar, så kan man, enligt mitt förmenande, med fullt berättigande och i full enlighet med härför gifna nådiga bestämmelser, för dylikt ändamål använda medel ur dessa kassor.»

(Chefen för tredje arméfördelningen.)

»Önskligt vore, att något anslag kunde för hvarje regemente ställas till förfogande för anskaffande af åskådningsmateriel äfvensom eventuellt för beredande af ersättning enligt regementschefernas bepröfvande åt de personer, som anlitas för föredrags hållande.»

(Chefen för fjärde arméfördelningen.)

»Den sålunda af mig föreslagna »icke militära» undervisningen torde dock ej kunna genomföras alldeles utan särskilda *kostnader*. Sålunda komma skrif-materialier att i ganska stor mängd förbrukas; vidare kunna föreskrifter och en del läroböcker icke undvaras; och slutligen kräfves åtskillig åskådningsmateriel såsom stora kartor, planscher o. s. v. för att vid undervisningen och föredragen vidmakthålla den jämförelsevis stora åhörarskarans intresse. Önskvärdt torde dessutom vara, att ett mindre penningebelopp ställdes till regementschefernas förfogande för att kunna tilldelas dem, som vidtagit mera omfattande och tidsödande eller med särskilda kostnader förbundna förberedelser för föredrags hållande.»

(Chefen för femte arméfördelningen.)